STIFTELSEN HILMA AF KLINTS VERK – NÅGRA STIFTELSERÄTTSLIGA FRÅGOR

Styrelsen för STIFTELSEN HILMA AF KLINTS VERK har bett om vårt utlåtande i ett antal frågor gällande tolkning av stiftelsens stadgar.

Bakgrundsfakta, skriftlig dokumentation m.m.

Vi har hos Länsstyrelsen Stockholm inhämtat kopia av de för stiftelsen gällande stadgarna (bilaga A), vilka viceamiralen Erik af Klint, brorson till Hilma af Klint och legatarie till hennes efterlämnade verk enligt hennes testamente (bilaga B, vilket vi erhållit från stiftelsen) – beslöt om vid stiftelsens bildande 1972. Vi har också genom stiftelsens försorg fått del av vissa promemorior av Eric af Klint och av viss brevväxling mellan denne och andra berörda personer, allt till belysning av Eric af Klints avsikter med stiftelseförordnandet.

Stiftelsen registrerades vid Länsstyrelsen Stockholm 1996 i samband med ikraftträdandet av stiftelselagen (1994:1220).

Den styrelse som f.n. – oktober 2019 – är registrerad hos Länsstyrelsen Stockholm framgår av registreringsbeviset i bilaga C. Till länsstyrelsen har också inkommit en anmälan om entledigande av ledamoten Ann-Sofi Noring och tillsättande av ledamöterna Daniel Birnbaum och Kurt Almquist. Enligt vad vi erfarit kommer anmälan om en ytterligare ledamot, Tomas Billing, att inges till länsstyrelsen inom kort. Beslut härom är, enligt uppgift till oss, taget i styrelsen. Här kan parentetiskt noteras att de tillträdande personerna är att betrakta som ledamöter från och med dagen för ett giltigt beslut om deras tillsättning. De kan däremot inte externt företräda stiftelsen eller utses som firmatecknare förrän registrering skett.

De särskilda frågorna och vår bedömning av dessa

De frågor styrelsen bett oss bedöma gäller stadgarnas innehåll och tolkning. Av framställningstekniska skäl väljer vi att ange våra kommentarer i direkt anslutning till respektive fråga. Stadgarnas paragrafindelning följs.

Det kan förefalla överflödigt, men skall ändå inledningsvis antecknas, att vid all tolkning av stiftelseförordnanden (liksom vid testamentstolkning) utgångspunkten är stiftarens vilja. I första hand, givetvis, sådan den kommer till uttryck i det skriftliga förordnandet. Även andra tolkningsdata kan dock tillmätas betydelse.

Vad stiftaren Erik af Klint, i olika avseenden avsett med donationen och stiftelsens framtida förvaltning av den är därför vad som skall efterforskas.

§§ 1 och 4 med beaktande även av innehållet i § 5; visning av verket

Kan det samlade innehållet i dessa bestämmelser innebära något hinder för stiftelsen att göra olika delar av verket tillgängligt för en bredare allmänhet på det sätt som nu sker, och som uppenbarligen länge skett? Det handlar företrädesvis om att stiftelsen lånar ut delar av verket – det centrala och den senare delen (jfr stadgarnas § 5) – för visning på museer i skilda länder. Såväl utlåning som visning sker enligt uppgift på villkor som är sedvanliga i museivärlden. Några särskilda begränsningar för tillträde till visningar etc. tillämpas således inte.

Stadgarnas portalparagraf, ändamålsregeln i § 1 – "*tillvarataga och förvalta Hilma af Klints efterlämnade verk*" förefaller inte skilja sig nämnvärt från liknande bestämmelser i donationer av konstsamlingar etc., som avses bli sammanhållna för museiändamål (motsv.) under obegränsad tid. Sett för sig framstår regeln snarast som en anvisning att hantera verket just på det sätt som f.n. sker.

Kan då den kompletterande bestämmelsen i § 4 första meningen, som anger att verket skall hållas tillgängligt "*för den som söker andlig kunskap eller som kan bidraga till att verket i framtiden kommer att fylla den mission som Hilma af Klints andlige uppdragsgivare avsett med detsamma*" innebära någon begränsning i stiftelsens rätt att på sätt som sker, och som planeras ske, göra verket eller delar av det (inklusive målningarna 1-193 med dithörande skrifter) tillgängligt för en bred internationell konstpublik? Och, vilken betydelse har i detta sammanhang den andra meningen i samma paragraf, som anvisar stiftelsestyrelsen att vinnlägga sig om "*att verket endast görs tillgängligt för sådana personer, som har en till stiftelsens ändamål sympatisk inställning och ifråga om vilken missbruk kan uteslutas*"?

Man får anta att det citerade innehållet i § 4 föranletts av stiftarens omsorg om Hilma af Klints eftermäle med särskild inriktning på den djupare avsikten med verket och av respekt för de källor som gett henne inspirationen, en respekt som möjligen också omfattar hennes andlige uppdragsgivare.

Vår slutsats mot bakgrund av ett studium av stadgarna och med beaktande jämväl av att Hilma af Klint själv i vart fall inte i sitt testamente uttalat sig i dessa frågor, är dock att det bör vara förenligt med stiftelsestadgarna att på sätt som skett, i väl kontrollerade former bereda en internationell publik tillträde till verket.

Den oro som Erik af Klint alltjämt 1972 tycks känna för att fasterns eventuella belackare i konstvärlden skall kunna dra fördel i något avseende av verkets offentliggörande ("*...missbruk kan uteslutas...*") måste enligt vår mening vid en sammanvägning av nu kända omständigheter få stå tillbaka för hans intresse av att verket görs tillgängligt och att därmed Hilma af Klints budskap vinner spridning och blir föremål för debatt och analys (..."*den som söker andlig kunskap...*"; *...fylla den mission...*"). I detta sammanhang skall också betonas att världen (inklusive synen på konst av aktuellt slag) väsentligen förändrats under de decennier som följt efter verkets tillkomst och Hilma af Klints bortgång.

De många utställningar av delar av verket, som redan förekommit under ett antal år, och vilka får antas ha innehållit högklassiga museipedagogiska beskrivningar av Hilma af Klints verksamhet och inspirationskällor, har väl för övrigt med all önskvärd tydlighet visat att Erik af Klints farhågor i detta avseende kommit på skam.

§ 5 Skingring, avyttring av delar av verket

Vad innebär skingringsförbehållet i § 5 första stycket (det centrala verket) och vad gäller om avyttring av den senare delen av verket?

Vi kan inte finna annat än att bestämmelsen i det första stycket av § 5 innebär en skyldighet att i stiftelsens ägo behålla och förvalta det centrala verket (målningarna 1 - 193 och dithörande skrifter) intakt.

Det är sålunda med nuvarande stadgelydelse enligt vår mening t.ex. inte ens tillåtet att överlåta hela det centrala verket till annan innehavare som åtager sig att bibehålla verket intakt, hur seriös en sådan mottagare än skulle framstå (statligt svenskt museum motsv.).

Paragrafens andra stycke tycks, å andra sidan, ge styrelsen betydande frihetsgrader vad gäller möjligheterna att säkerställa stiftelsens framtida finansiering genom avyttringar av delar av den senare delen av verket.

§ 2 Styrelseval

Hur utses resp. entledigas styrelseledamöter?

Om inget annat sägs i stadgarna skall styrelseledamöter enligt stiftelselagen (2 kap. 9 §) utses och entledigas av styrelsen (beslut med enkel majoritet). Häri innefattas också beslut om antalet ledamöter.

Stadgarna anger (§ 2) att styrelsen skall bestå av 3 - 5 ledamöter. Antalet inom dessa ramar beslutar alltså styrelsen. Samma stadgeparagraf anger vidare att "*huvudmannen för släkten af Klint*" (d.v.s. den äldste medlemmen av släktens äldsta levande gren) "*eller den av släkten af Klint som han utser är självskriven ordförande*". Övriga ledamöter utses och entledigas av styrelsen.

Huvudparten (d.v.s. flertalet styrelseledamöter) skall vara medlemmar av Allmänna Antroposofiska Sällskapet.

I detta sammanhang må, i tydlighetens intresse, noteras att styrelseledamot/styrelseordförande, oavsett vem som utsett vederbörande och, oavsett dennas/dennes släkt-, förenings- eller sällskapstillhörighet, i sin ledamotsegenskap endast företräder stiftelsens intresse enligt ändamålet och inte intressen hos den eller dem som utsett henne/honom.

§ 6 Medelsförvaltning

I stadgarnas § 6 sägs att styrelsen "*skall på bankräkning ha innestående det driftskapital, som har ställts eller kan komma att ställas till stiftelsens förfogande*". Är det korrekt att tolka detta som en anvisning att för det likviditetsbehov som vid var tid kan förutses, bankräkning skall användas, under det att övriga medel skall vara placerade "*på ett godtagbart sätt*" (stiftelselagen 2 kap. 4 §), d.v.s. i enlighet med vad som får anses utgöra praxis hos likartade institutioner.

Ja, det är vår uppfattning att bestämmelsen skall tolkas så.

§ 10 Revision

I stadgarnas § 10 sägs att stiftelsens räkenskaper inte skall göras till föremål för revision.

Någon fråga har inte ställts beträffande denna regel. Stiftelsens revideras f.n. av ett auktoriserat revisionsbolag.

Vi noterar att bestämmelserna i stiftelselagens 4 kap. är tvingande och att stiftelsen är skyldig att ha revisor vilken, i brist på särskild stadgebestämmelse härom, skall utses av styrelsen (4 kap. 1 § andra stycket).

§ 11 Ändring av stadgarna

I stadgarnas § 11 sägs slutligen att stadgarna "*må ändras efter enhälligt fattat beslut härom av fulltalig styrelse och efter godkännande av huvudmannen för släkten af Klint*" Bestämmelserna i §§ 2, 4 och 6 samt 11 (ändringsregeln själv) får dock enligt § 11 inte ändras.

Egendomligt nog har stadgarnas författare inte undantagit ändamålsparagrafen (§ 1) från ändringsförbudet och rent språkligt följer därav att ändamålet kan ändras.

Frågan till oss är nu om ändring av ändamålet verkligen är möjlig. Det kan knappast ha varit stiftarens avsikt att så skulle vara fallet.

Stiftelsen är en s.k. äldre stiftelse, d.v.s. den är bildad före den 1 januari 1996, då stiftelselagen trädde i kraft. Av § 10 i lagen (1994:1221) om införande av stiftelselagen följer bl.a. att giltigheten av ändringsbestämmelsen i stadgarna skall bedömas enligt äldre rätt.

Innehållet i äldre rätt innebär i vart fall att en ändringsregel som (liksom den här aktuella) inte anger under vilka omständigheter ändamålet får ändras, är ogiltig såvitt avser rätten att ändra ändamålet.

Det torde emellertid vara värre än så. Kammarkollegiets nuvarande praxis, grundad på regeringens avgörande i "Nobelfallet" (beslut avseende en ansökan om permutation av Nobelstiftelsen den 7 januari 1999 U98/25 16/F; bilaga D) innebär att hela ändringsbestämmelsen i ett fall som detta är ogiltig (se härtill också Eva Birath, Det mesta om stiftelser, s. 172 med not 84; bilaga E).

Kammarkollegiets uppfattning är inte oomstridd. Sålunda har t.ex. Isoz anmält annan mening. Det skall också noteras att regeringen i detta avgörande inte är prejudikatinstans och att andra vägledande avgöranden saknas.

Det är dock befogat att tills vidare inför eventuella stadgeändringar utgå från att ändringsregeln i stadgarnas § 11 ej kan tillämpas. I stället gäller 6 kap. stiftelselagen.

Stockholm den 4 november 2019

NORD ADVOKATER KB

Gunnar Nord